

V Á R O S T U D O M Á N Y (II.)

Írta: Dr. DÉZNAI VIKTOR

Azt a sokféle problémát, mely a világnak az utolsó évtizedek folyamán történt rohamos elvárosodásával felmerült, a különálló művek áttekinthetetlen irodalma tárgyalja. Azonban, mivel manapság mindezen problémáknak egymással való benső összefüggése világossá vált és kiderült az is, hogy elkülönített megoldásuk lehetetlen vagy legjobb esetben is csak ideiglenes jellegű, szükségesnek mutatkozott ezeknek valamilyen egységes és tervszerű szemlélete.

A szóbanforgó nagy érdekek azonban nem tűnnek meg ma már olyan intézkedéseket, melyek csupán helyi ismeretekre, közigazgatási rutinra, műszaki tudásra és esetleges tapasztalatokra támaszkodnak, melyek legnagyobb részét azonkívül a közigazgatási személyzet már hivataloskodása közben, a polgárság terhére és gyászos tanulságok árán szerezte meg. Ez indította több államban, így Angliában, az Egyesült Államokban, Franciaországban, Belgiumban, Magyarországon, stb. a vezető felelős tényezőket arra, hogy különböző tanfolyamokat szervezzenek, ahol a szükséges ismeretanyagot a fiatal közigazgatási személyzetnek vagy azoknak, akik ezekre a pályákra lépni szándékoznak, előadják.

Mint hogy azonban a legtöbb országban igen eltérő szokások és törvények uralkodnak, másrészt felismerték, hogy a városélet számtalan funkciója független a helyi körülményektől és mivel rájöttek arra is, hogy nélkülözhetetlen a másutt szerzett tapasztalatok értékesítése, s ezek nem mindenütt állnak az érdekeltek rendelkezésére, ennél fogva kiderült, hogy az egész komplexumnak felépítése *rendszeres szaktudománnyá* nem csupán elméleti követelménye az időnek, hanem elsőrendű gyakorlati feladat is.

Csupán ennek elvégzése teszi lehetővé nemcsak az egyes aktuális részletkérdésekhez való helyes beállítódást, hanem éppen az anyaghalmazon és az egész nagy jelenségterületen belül, a rendkívül bonyolult összefüggések felfedésével és kimélyítésével, egyedül teremti meg az áttekintésnek, a mérlegelésnek és végeredményben a célszerű eljárásnak is a lehetőségét. Ez annál inkább fontos, mert a városélet nem valami statikus, egyenletes, mindig egyforma tünemény, hanem erősen változó, látszólag törvényekkel alig megfogható, viszont az emberiség mindennapi életét mélyen érdeklő, dinamikus jellegű, hatalmas társadalmi folyamat, melynek ésszerű irányítását megvalósítani, s ezzel a hibákból és tudatlanságból származó mérhetetlen bajokat elkerülni, a legsürgetőbb követelmény.

Ilyenformán a jogi, társadalmi, gazdasági, műszaki és esztétikai szempontok mögött, most már a tárgynak valósággal filozófiai szemlélete bontakozik ki, mely ezt a jelenséget, hogy *Város*, az egész emberiség és kulturfejlődés nézőszögéből igyekszik te-

kintetbe venni, hogy ezáltal egy, a mi korunk valóságaihoz igazodó nézetet, valamint a modern technika és koncentráció által előidézett, teljesen újszerű társadalmi jelenségek helyes értelmezését kapjuk.

Íz az álláspont akkor nyeri teljes jelentőségét, ha annak a ténynek perspektívájába helyezzük, hogy a *történelem minden korszakában, a föld minden részén, bármely fajú és kulturájú nép városokat létesített, bizonyos körülmények között.* És ezek a városok minden látszólagos, külső különbözőségeik ellenére, mindenütt és mindenkor azonos funkciókat végeztek és analog belső szerkezettel bírtak. Mindenkor és mindenütt a civilizáció akkori legmagasabbrendű megnyilvánulásai voltak és a szervezett kollektív élet legelőrehaladottabb formáit tették.

Ebből az következik, hogy a „Város“ az emberiség fejlődésének tipikus, fontosságában még eléggé fel nem ismert alakja, melynek ebben az egyetemes és együttes fejlődésben nyilván valami határozott szerepe van. Ennek tanulmányozása, a várostudomány sajátos módszereivel, a történelem világitása mellett, el kell, hogy vezessen a jelenkor oly zürzavarosnak látszó eseményeinek helyesebb megértéséhez is és végeredményben utat fog mutatni a jövő észszerűbb előkészítésére.

Íme a teljesen objektív és racionális várostudomány tárgyköre, feladatai, hivatása, egyúttal helyének megjelölése a többi tudományok körében.

A VÁROSTUDOMÁNY RENDSZERE

Természetesen mindaddig nem lehet szó modern értelmében tudományról beszélni, míg nem sikerül az idetartozó roppant nagy anyagot valamilyen logikus, organikus és a tárgy által diktált rendszerbe összefoglalni. Ezt a feladatot kísérelte meg szerző, mikor már 1913-ban a várostudomány következő felépítését javasolta:

Az egész anyag négy, egymásból szervesen kifejlődő részre oszlik. És pedig: *Városbiológia.* — *Városlélektan.* — *Városesztétika.* — *Városfilozófia.*

A tudomány *Bevezetése* először a *statisztikai megalapozást* tartalmazza, mely a városok számát, nagyságkategóriáit, népességük tömegeit, elhelyezkedésüket a földön, a különböző államokban, jelentőségüket azok népességében, a városodás terjedését időben és térben, stb. igyekszik konkrét és megjavított módszerekkel kimutatni. Ezekhez a tényleges, számszerű adatokhoz kell minden későbbi vizsgálódásnak kapcsolódnia. — A *Bevezetés* másik részét elvi vizsgálódások és elemzések töltik ki, melyek a várostudomány tárgyát, alapfogalmait, rendszerét, a többi tudományokhoz való viszonyát igyekeznek meghatározni. Itt merülnek fel a sajátos módszerek, valamint az anyag organikus felépítésének kérdései is.

Egy igen fontos *Függelék* írja le a várostudomány jelenlegi

megszervezését, ismerteti intézményeit és irodalmát, továbbá eszközeinek és orgánumainak működését (tanszékek, intézetek, múzeumok, egyesületek, nemzetközi szervezetek, kongresszusok, iskolák, könyvtárak, bibliográfia, folyóiratok, kiállítások, kutatók, városfejlesztési hivatalok, pályázatok és bizottságok, stb.) Következik a segédtudományok és eszközök igen fontos fejezete (térképészet, fényképészet, modellkészítés, grafikai ábrázolások, adatgyűjtési és elrendezési szisztematika — kartotékok, városszociográfia, városarcheológia, stb., melyeknek természetesen a várostudomány kizárólagos szempontjait kell figyelembe venni). Nem szólunk itt arról a sok önálló tudományról, melyeknek támogatását a várostudomány nem nélkülözheti, pl. geológia, klimatológia, földrajz, néprajz, történelem, archeológia, jogtudomány, statisztika, közgazdaságtan, társadalomtudomány, művészet-történet, lélektan, esztétika, építészet, műszaki tudományok, stb., stb. melyeknek eredményeiből a várostudomány állandóan merít. De mindezeket csakis a saját szempontjai szerint használja fel.

Városbiológia. — Ez mindenekelőtt megállapítja a Föld, a Város és az Ember viszonyát egymáshoz. E vizsgálódások arra vezetnek, hogy a várost *individuális jellegű kollektív lénynek* ismerjük fel. Ennek a szuperorganizmusnak elemei teljesen megvalósult szerves egységbe vannak összefoglalva, mely a *lakosság életfeltételeinek megjavítását célzó munkamegosztáson és specializálódáson nyugszik.*

Ezután kerül sor azon tényezők tanulmányozására, melyek a város életére befolyást gyakorolnak, különös tekintettel a létalapra (régio), melynek a város valójában az integrációját képezi.

A város életműködéseinek tanulmányozása a *morfológiára* vezet. Ez a város *fizikai elemeinek* (szervek), ezek funkció- és karaktercsoportokká való kialakulásának, az egyes szerveknek, továbbá a város és a természet közti összefüggéseknek leírása, mely azonkívül a város születésének és fizikai egyénisége lényegének vizsgálatát is tartalmazza.

Erre következik a *dinamika*, mely a fizikai elemek (lakóházak, középületek, uccák, terek, erődítmények, technikai létesítmények, mint utak, hidak, vízvezetékek, stb., aztán a speciális városrészek, stb.) kifejlődését írja le. Eközben kiderül, hogy a jelenkor fizikai városéletének központi problémája a közlekedés és szállítás. Ezután az egész várostest fizikai fejlődésének (növekedés, visszafejlődés, vándorlás, cityképződés, differenciálódás, stb.) leírása következik.

Most kerül sor a város főtevékenységeinek (földművelés — a legtágabb értelemben, ipar, kereskedelem, szervezés, szellemi tevékenységek) vizsgálata, s végül a városlakosság, mint egésznek biológiai tanulmányozására.

A városbiológia befejező része a *szisztematika*, mely megkísérel a városok általános osztályozását és a *városegység biológiai meghatározása* alapján igyekszik a városélet racionális és

tervszerű vezetését megalapozni. (Lásd szerző tanulmányát: *Classification générale des Villes*, Paris, 1935, La Vie Urbaine, a Sorbonne várostudományi intézetének kiadványa).

Városlélektan. — A város pszichológiája egy analitikus és egy leíró részből áll. Az első azt kutatja: mi a „városlélek“, — melyek alkotó elemei (a városlélek egy individualizálódott, többékevésbé tudatosra vált és állandósult tömeglélek), az alaptörvényei (a pszicho-fizikai parallelizmus, a lokalizáció, az organizációs törekvés, a szellemi mozgások gyorsulása az embertömegek koncentrációja révén, mint főtörvények), végül annak megállapítása, hogy mely tényezők határozzák meg a városlelket.

A leíró rész a városlélek *megnyilvánulásait* veszi számba: tömeglélek, mentalitás, nyelv, erkölcsök és szokások, a tudatalatti lelki tartalom, tömegpotenciál, azaz a tömegnövekedésével geometriai arányban fokozódó intenzitása a kollektív élet megnyilvánulásainak, stb. Azután leírjuk az organizációs elv működésének eredményeit (pénz, gép, propaganda és információs eszközök, csoportok és osztályok képződése, törvényhozás), a város tempóját (a lelki élet gyorsaságának problémája, kidolgozva szerző által a Harvard egyetem szociológiai szemináriumában), a városlélek öntudata (a város egyénisége, a lokálpatriotizmus), végül a város esztétikai tevékenysége.

Városesztétika. — A város esztétikájának van egy elméleti és egy alkalmazott része. Előbbi a városszép lényegével foglalkozik, egy rendszeres városesztétika megalapozásával, valamint a leírási szempontokkal.

A leíró rész sorra veszi előbb a *fizikai szépelemeket*: fekvés és táj, várostervrajz, proporció és térszépség, a különböző távlati képeket az egészről, aztán az egyes épületfajokat és az épületcsoportokat, a diszitó művészeteket, a szint és atmoszférát, aztán az egyes épületfajokat és az épületcsoportokat, a diszitó művészeteket, a szint és atmoszférát, aztán egymásután a viz, a növényzet, a fény, a mozgás és a hang esztétikáját a városban. Végül megvizsgáljuk a városszépség felfogását, elméletét a történelem folyamán.

Egy további rész tanulmányozza a *szellemi szépelemeket*: az az a város, a művészet és a művészek egymáshoz való viszonyát, a várost, mint muzsát és mint mecenást, a város stílusát, az irrelektuális organizáció szépségeit, valamint a városszép kifejlődésének főeredményeit a legkiválóbb kulturnépeknél, (esztétikai típusok, stílusok.)

A városesztétika oly elmélkedésekkel fejeződik be, melyek tárgya az esztétikai szociálpolitika, (esztétikai tömegnevelés, esztétikai tömegalkotás, esztétikai tömegélvezet és kritika, stb.).

A várostudomány legfontosabb területe, mely az összes részlettanulmányokat összefoglalja és egységes elméletté dolgozza fel: a *városfilozófia*, mely általános és speciális filozófiára oszlik.

Az elsöben mindenekelelt a város és a várostudomány fogal-

mának meghatározására kell törekedni. A „város“ definíciója egyike a legnehezebb és legtöbbet vitatott kérdéseknek. Ez az egész tudomány sarkköve, melyen a rendszer szilárdsága múlik. Az eddig javasolt számtalan meghatározás közül egyik sem teljesen kielégítő, mindegyik külső jelekkel igyekszik a fogalmat precízióhoz, ezért nem hatol a lényegig, azt nem meríti ki. Szerző definíciója: *a város embertömegek szervezett, állandó együttélése a föld egy bizonyos erre alkalmassá tett helyén.* Szervezettség anynyi, mint differenciált szervek kifejllesztése minden funkció számára, melyek a munkamegosztás alapján szorosan együttműködnek. Így válik az egész város egyetlen élő organizmussá, melynek jóléte a szervek kifogástalan működésén alapul, és melyből az élet súlyos sérelme vagy halálveszélye nélkül nem lehet részt, vagy szervet kivágni. A szervezettségben benne van a tökéletesedési tendencia: mindig differenciáltabb szervek kialakítása a kollektív élet szükségleteinek mind tökéletesebb ellátására. Szervek alatt persze éppen úgy kell érteni a közigazgatás egyes tényezőit, mint a vízvezeték, vagy a közúti vasutakat. Többnyire minden szervnek van egy fizikai megvalósulása (épületek, közművek, erődök, stb.), melyeket sajátosan képzett emberek tartanak tevékenységben és van egy szellemi tartalma, melyben az organizációs tendencia valósul meg.

Ellenpéldaképpen közöljük falumeghatározásunkat: a falu egy embercsoport *szervezetlen*, állandó együttélése a föld egy bizonyos helyén. Természetesen a falunak is van szervezete, de ez olyan kezdetleges, mint az alacsonyabb élőlényé, szemben a magasabbrendűvel (város). Természetesen számtalan átmenet van és a fokozatok végtelen sora. De a faluból elvághatunk, mint a sejtálatok vagy férgek testéből egy részt, az egésznek súlyos sérelme nélkül. A szervezettségnek ez az alacsony foka jelenti az organizációs tendencia csaknem teljes hiányát is, aminek következtében a falu élete vegetatív, mozdulatlan, szemben a város dinamikus jellegű életével. A faluban rendszeresen csak külső behatások vagy idegen, városi elemek elvegyülése hoz dinamikát, miáltal elindulhat a várossá fejlődés útján. Viszont a város, szervezettségének sorvadásával, visszasüllyedhet a falu állapotába.

A városfilozófia általános részében továbbá a várostudomány tartalma, az anyag belső csoportosítása (rendszer), végül a többi tudományokkal való kapcsolata (társadalomtudomány, jogtudomány, politika, földrajz, közgazdaságtan, néprajz, történelem, esztétika, statisztika, műszaki tudományok, stb.) nyer elvi meghatározást és megvilágítást.

A speciális városfilozófia főbb fejezetei:

Város és Állam. — Politika és gazdaság, konfliktusok és hatásköri összeütközések, autonómia és centralizmus, regionális szervezés, városszövetségek, városállam, az urbanizált állam. A város alaptermészete békés, mert a város a kollektív termelő munka szervezete. Ezzel szemben az állam alaptermészete háborús,

mert az állam a politikai hatalom szervezete.

A Város belső élete. — A funkciók és szerveik, specializálódás, a közigazgatás, városi pénzügyek és gazdaság. A városi tömegek élete, csoport és osztályképződések, ezek harcai. Nyilvános élet, az „Utea“ (agora, fórum, korzó, piactér, közvélemény, stb.)

A Város és az Egyén. — A városi ember biológiája, fiziológiája, lélektana és filozófiája. Az egyéniség és a kollektív ember, a város asszimilációs tevékenysége, a városi ember társadalmi értéke, stb.

Város és falu. — A gazdasági, kulturális, etnikai, politikai, geopolitikai kapcsolatok, a vidék mint a város életbázisa. A városi és a természetes régió, ezek mibenléte, természete, szerepe a városéletben. A város valódi nagysága és jelentősége. A városok kategóriái: kis- és nagyvárosok. (Lásd szerzőtől: *La petite Ville*, Paris 1932, kiadvány m. f.) Városi és falusi civilizáció.

A Város és a Föld. — Szomszédos városok, versengő városok, a világ elvárosodása, a természet átalakítása, fő- és világvárosok, összpontosítás vagy szétszórás, városi és természetes régiók általában, a város hatása a régióra és viszont, a régió urbanizálása, a régiók egymásközi kapcsolatai, megszervezésük, gyarmatosítás, az emberiség új elosztása, új városok keletkezése, stb. (L. szerzőtől: *Les régions naturelles de l'Europe* Paris, 1933 Plans; *Urbanisation de l'Italie* Bucarest, 1936, Urbanismul, stb.)

A Városok a Történelemben. — Eltűnt városi civilizációk, város és háború, a városok történelmi fejlődése, városi korszakok. (L. szerzőtől: *Chronologie de l'Histoire Urbaine* Paris, 1934, Sorbonne várostud. Intézetének kiadványa). Városarcheológia, romvárosok rekonstrukciója. Utópiák, stb.

Ennek az egész studiumnak szüksége van egy *szintézisre*, s ennek alapvető kérdése: mi a város szerepe a kozmikus fejlődésben és mi a jelentősége az emberiség számára? — Erre azt a feleletet adhatjuk, hogy „a város az egyetemes fejlődés szükséges fázisa. Szerepe abban áll, hogy urbanizálja a falusi, egyéni és primitív embert, alkalmassá tevén azt a kollektív életre. De egy urbanizált emberiség nem más, mint a megszervezett világ. Csakis ez biztosíthatja, — nézetünk szerint, — a kicsivé vált Földön az emberek milliárdjainak megélhetését.“ A városodás, ezenfelül, a tömegpotenciál segítségével, az emberiség számára egy még nem is sejtett felemelkedést tesz lehetővé.

A várostudománynak ez a vezetőgondolata az a fonál, mely egységbe foglalja a rendkívüli méretű anyagot, melyet a fentiekben csak egész sommásan lehetett ismertetni. Ez a gondolat jelzi egyúttal a várostudománynak azokat a megingathatatlan saját szempontjait is, melyeket a legkisebb részletkérdés tárgyalásánál sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezáltal adódik tudományunknak nemcsak autonómiája a többi tudományok között, hanem elsőrendűen szociális jellege is.

A várostudománynak tehát igen nagy a jövője. S áldásos ha-

tását annál hamarabb érezteti, mennél előbb elterjed széles körökben, mennél komolyabb eszközöket fognak művelésére rendelkezésre állítani és mennél nagyobb befolyást biztosítani a közügyek intézésében a szakembereknek. Egyelőre még ott tart, mint a higiéné egy évszázaddal ezelőtt...

Jegyzet: Szerző említett munkáin kívül a következők további betekintést adnak a várostudomány tárgykörének roppant terjedelmére, s egyuttal ösztönzést az érdeklődőknek: Budapest nagysága 1933 (megjelent olaszul is Turinban, Stile Futurista 1935), — Az urbanizált falu 1935, Nemzeti Várostudomány 1935, — Urbanográfia (a városok tudományos leírásának módszere, megjelent franciául is Bukarestben, Urbanismul 1933), — Kertutóak 1936, — A földalatti város problémája 1937 (megjelent franciául: La ville, le Mur, la Caverne. Páris, 1936, a várostud. int. kiadványa), mindezek Budapesten a Városok Lapjában. — A lakás fejlődése az utolsó 100 évben. Budapest 1932 Városi Szemle (megjelent németül is Stuttgartban, Der Zirkel 1933). — Urbanographie des villes danubiennes sorozat, Oeuvres, Genève 1935-36. — Que'est-ce que l'urbanisme? ugyanott 1934. (románul is Ce este urbanismul? Bucuresti, Urbanismul 1937), — Plan d'une Oeuvre fondamentale de la science de la ville Bucuresti, Urbanismul 1935, — Notice sur l'enseignement urbain ugyanott 1934, stb.

ÁLMODJUNK TOVÁBB...

Irta: MÉLIUSZ JÓZSEF

*Száll az idő, miként a népek álmai szállnak.
Hull az ősz, barnul arca e vigasztalan tájnak.*

*Órák tűnő során röpül a sápadt fájdalom.
Az égen mi kéken húz, az nem a szájalom.*

*Romlandó itt bölcsője óta minden érzelem,
Ne fogj el, pusztulj, fattyú kétség, galád félelem.*

*Ne hunyj reményem, hitem a csillagokhoz röppenj,
Ólomszürke őszi égre sebzetten vagy törten,*

*Mint őszi szerelem, ha tépve bár, de célhoz ér
S csobog dadogva, akár a barnult réten át az ér.*

*Hogy szállnék Véled én, Te kedves távol, messzire,
Kék országok, dús felhők enyhén fénylő szélire.*

*Hogy vinnélek e sivár, foszlott, morbid tájon át
S hallatnám véled zengő nagyvárosok dallamát.*

*Öt éve csak, hogy egybekeltünk titkon
S túl tettünk ármányon, tilalmon, szitkon.*